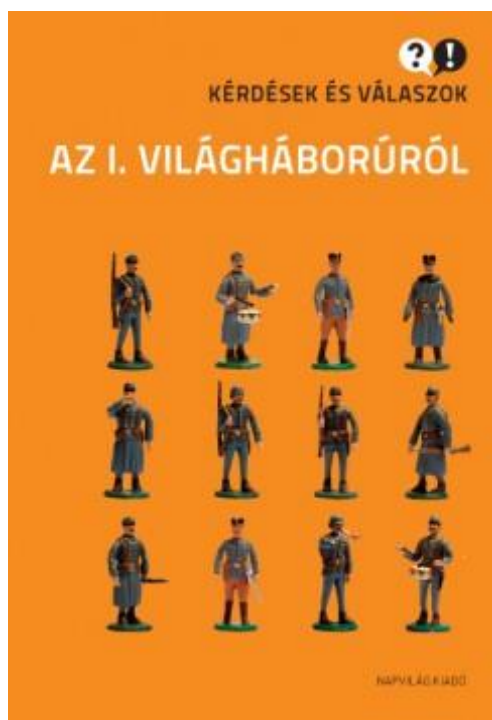

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/05/robert-peter-kerdesek-es-valaszok-az-első-világhaborurol-08-03-07/>

Róbert Péter

Kérdések és válaszok az első világháborúról

Bihari Péter: Kérdések és válaszok az I. világháborúról: Napvilág Kiadó
Kft., Budapest, 2013., 113 old.

Bihari Péter már több sikeres könyvet írt az egy évszázaddal ezelőtti nagy háborúról, amelynek következményeit ma is érezzük. Legújabb munkája is ezt a kort tárgyalja, de rövidebb, egyszerűbb módon, kérdések és válaszok formájában. Nem könnyű dolog jól kérdezni, mind a kérdésnek, mind a válasznak megvannak a maga – főleg terjedelmi korlátai. A szerző jól oldja meg ezt a feladatot, s ezzel lehetővé teszi, hogy könyve szélesebb közönséghez jusson el, mint előző két munkája, különös tekintettel a tanulóifjúságra, amelyet gimnáziumi tanárként jól ismer. 117 kérdése bármelyikünkben felmerülhetne, és a tömör válaszok hozzájárulnak kétségeink tisztázásához. Mint egyik előző világháborús munkája,¹ a Kérdések és válaszok az első világháborúról is a Napvilág Kiadó gondozásában került az olvasókhoz.

Már első válasza indokolja a kérdés aktualitását, tükrözve a ma már általánosan elfogadott felismerést e háború őskatasztrófa voltáról és szerepéről a második világháború előidézésében. Találkozhatunk új meghatározásokkal is: *„Európa polgárháborúja”* vagy *„új harmincéves háború”*. Felismeri a nagyhatalmi szövetségek ellentmondásos szerepét: eleinte akadályozzák, később előidézik a háború kitörését. Sajnos a Balkán Európa *„puskaporos hordójának”* minősítése időtállóan bizonyult. Kutatja a háborút üdvözlő tömegek reakciójának okait, említve az újságok, tehát a korabeli egyetlen tömegkommunikációs eszköz hatását, amelyek szinte bűnrészesek voltak a háborús hangulat szításában. Utal azokra a felelős értelmiségiekre, akik már kezdettől a háború ellen voltak, mint Ady vagy Romain Rolland. Sajnos kevesen! Pedig Magyarországnak semmi haszna nem lehetett a háborúból, legfeljebb a meglévő területek megvédése jöhetett számításba, de a végül bekövetkezett „rendezésre” még a legpesszimistábbak sem gondoltak. Idézi néhány politikus véleményét, amelyből kiderül, hogy számítottak a háborúra, csak nem ilyen közeli kitörésére. Idetartozik Izvolszkij párizsi orosz követ felkiáltása a hadüzenet hírére: *„Ez az én háborúm!”* (Nem sejtette a végét...)

Nagyon fontosnak tartja a vasutak szerepét a mozgósításban – erre a kémiszolgálat is felfigyelt, mert a forgalom jelezte a csapatmozdulatokat –, de a szoros vasúti menetrend

Róbert Péter: Kérdések és válaszok az első világháborúról

Bihari Péter: Kérdések és válaszok az I. világháborúról: Napvilág Kiadó Kft., Budapest, 2013., 113 old.

akadályozta a váratlan átcsoportosításokat. Lövészárokbeli szenvedéseket emlegetnek azóta is, de pokoli voltak ellenére hozzájárultak a veszteségek csökkentéséhez. E résznél jól lehet érzékeltetni a különbséget a tanulók mai életével, otthoni körülményeivel! Említi a frontokat, ahol magyar katonák véreztek, kár volt ezek közül kihagyni a manapság sokat emlegetett Palesztinát, ahol jelentős segítséget nyújtottak az angolok ellen küzdő török szövetségeseknek. A tüzérség és az egészségügy mellett a Szuezi-csatorna elfoglalásának kísérletét is magyar tiszt irányította. Beszámol a hadműveletekről, a később olyannyira jelentős harci eszközök első megjelenéséről. A sikeres német vadászrepülők között említhetnénk, hogy a később sötét politikai szerepet játszó Hermann Göring is a korai légierő egyik „ásza” volt. Az antant diplomácia sikereit abban látja, hogy egyszerűen többet ígérhettek, mert volt miből! Hadieseményeket követve említi a hadvezéreket, későbbi pályájukra nem utal, pedig érdekes lehet, hiszen Hindenburg köztársasági elnök lett, Bruszilov a polgárháborúban a vörösök oldalán harcolt, Pétain a második világháborúban németekkel kollaboráns vezető.

És a hátszágban? Megjelenik a hadigazdaság, amelynek újszerűsége, erősebb központosítása már a néhány évtizeddel későbbi szocialista rendszerekre emlékeztet. Nem véletlenül nevezik egyes kortársak „hadiszocializmusnak”, bár a szintén idézett „kényszergazdaság” a megfelelőbb erre a gazdálkodási formára! Németországban Walter Rathenau volt a hadinyersanyag hivatal vezetőjeként ennek a megszervezője, akit 1922-ben a szélsőséges nacionalisták mégis meggyilkoltak. Mi volt a szigorú rendszabályok következménye a lakosság részére? Éhezés, de a színházak tele vannak – igaz, hogy nagyrészt szabadságos frontkatonákkal, akik megpróbálnak felejteni. Ekkor születik a Csárdáskirálynő, amelyet az antant fővárosokban is bemutatnak. Legrosszabbul jártak a bérből és fizetésből élő rétegek, bár a hadiüzemek munkásait igyekeztek élelmezni, viszont katonai fegyelem alá kerültek. Sztrájkolni nem lehetett, sőt az üzemekben zárkák is voltak az ellenkezők számára. Lesüllyedt a középosztály, megjelent a „Beamter-proletár” művelt, de elkeseredett figurája. A reálbérek csökkentek, a pénz egyre kevesebbet ért, előre jelezve a háború utáni inflációt. A bevonultak családjai ugyan kaptak segítyt, de ez később vajmi keveset ért. Hiába szól a nóta: *„Húzd rá cigány, kapom a segítyt, Isten az uramat haza ne segéld!”*, az otthonmaradt családok gyakran nyomorogtak.

A valóságban a hozzátartozók rosszabbul étkeztek, mint a családfő a fronton. A nyomor természetesen növeli az elégedetlenséget, keresik a nélkülözés okait. Jelentős a szociális feszültség, hibáztatják a kereskedőket, nő az antiszemitizmus, amelyet említve nem ír a galíciai menekültekről, akiknek sorsa az általa idézett Kosztolányit is meghatotta. (Később áttételesen utal a problémára.) Kémkedés és a megakadályozására hivatott cenzúra is helyet kap a könyvben, utóbbi kettős feladatot tölt be, egyaránt ellenőrizve a sajtót és a levelezést. Röviden szól a hadifoglyokról, akik ellentétben a második világháborúval, még többnyire hazakerülhettek hazájukba, a tiszték még zsoldot is kaptak a cári táborokban! Ismerteti egy magyar hadifogoly vándorútját, aki Közép-Ázsiából vergődik haza, ez szép távolság, de voltak, akik Szibériából Japánon keresztül jutottak vissza otthonukba. Lényegében elismeri, hogy az Egyesült Államok döntötte el a háborút, amelyben pedig a központi hatalmak időnként közel álltak a győzelemhez. Ez a segítség nemcsak katonákat – azokból különben se jött át az ígért 3 millió –, hanem pénzt és hadianyagot is jelentett! Nagyon jók azok a részek, amelyek a haditechnika változásait érintik, ezek különösen érdeklik a tanulókat! A flottáknál említi Horthy Miklós parancsnoklását az Otrantói-szorosnál, amely alapja volt későbbi kultuszának. Ír a háború hatásáról irodalomra és művészetre, utóbbiról hasznos lett volna illusztrációkat látni. A mondás ellenére fegyverek közt sem

Róbert Péter: Kérdések és válaszok az első világháborúról

Bihari Péter: Kérdések és válaszok az I. világháborúról: Napvilág Kiadó Kft., Budapest, 2013., 113 old.

hallgattak a múzsák, festmények, rajzok örökítik meg a front szenvedéseit, kialakul a lövészárók-művészet, lakásokban néha ma is látni töltényhüvelyekből készült műtárgyakat. Ezekről nem árt megkérdezni a diákokat! A műfaj angol nevééről („trench art”) óhatatlanul eszébe jut korunk olvasójának a „trencskó” kabátok egykor egyenruhából született, de ma is élő divatja! Minden háborúval összefüggő jelenséget érint, ami nagyon használhatóvá teszi a könyvet, de bizonyos mértékig leegyszerűsíti a fogalmakat, amin a zárójeles utalások próbálnak segíteni. Egyes állítások ellentmondásosak, nem eléggé árnyaltak. Például többször kijelenti, hogy a szanitécek a könnyebb sebesülteket vitték először hátra, ez nemcsak logikátlan, hanem a visszaemlékezésekkel sem egyezik. Talán a régebbi történetírást ellensúlyozandó, nagyon röviden szól a forradalmi és szocialista mozgalmakról. Sok adatot tartalmaz, különösen magyar vonatkozásokban, említi Weisz Manfréd gazdasági tevékenységét is. Többször érinti az antiszemitizmus fokozódását, itt a központi hatalmakra szorítkozik, pedig a cári Oroszországban voltak a pogromok. Szó esik pedagógusokról is, akiket liszt- és kenyérjegyek osztására vettek igénybe, hiába kérvényezték felmentésüket ez alól a nem szakmai feladat alól. Szól a könyv az előzményekről, kiemelve a két marokkói válságot, de nem foglal állást egyik fél háborús felelőssége ügyében sem. Tény, hogy vezetői szinten sokan akartak háborút, de nem ilyen általános európai küzdelmet. (Már látjuk, hogy ez a második kitörésekor is így volt!) Furcsa olvasni, hogy egy diplomáciailag nem bejelentett gyors támadás Szerbia ellen talán nem váltott volna ki hadüzeneteket, azaz világháborút! Hogy nem így történt, annak egyszerű volt az oka: a katonák nagy része aratási szabadságon volt... Megrázó, amit a sebesültek lassú ellátásáról megtudunk. Az sem segített, hogy 27 fővárosi iskolából kórházat csináltak. Mivel tanulóiknak más iskolába kellett menni, ekkor jelent meg a délutáni tanítási rendszer. Távoli hadszínterekre is bepillantást nyerünk, olyan kevéssé ismert tényeket tudunk meg, hogy volt olyan német gyarmat, amelyik tovább harcolt, mint az anyaország. Néhány sor szól az akkor teljesen elhallgatott örmény tragédiáról, amelyet a hivatalos Törökország ma sem ismer be. Nem feledkezik meg a hadviselő feleknek a megszállt országok lakosságával szembeni kegyetlenkedéseiről, amelyek eltörpülnek a második világháborús rémtettekkel összehasonlítva.

1916-ra a veszteségek, a szenvedés az egekig ért, nyilvánvalóvá lett a háború értelmetlensége, de éppen a hozott áldozatok miatt akartak a szembenálló felek hódításokat. Döbbenetes, hogy az aránylag kis területű – bár szénben és vasban gazdag és iparilag fejlett – Elzász-Lotaringia volt a béke legfőbb akadálya! Shakespeare szavai jutnak eszünkbe, hogy el se férnének a vitás területen annyian, mint akik meghalnak rajta és érte! 1916-tól fokozódtak az ellátási nehézségek a központi hatalmak háttországában. A blokád megtette a magáét, a német tengeralattjárók sikerei csak az addig semleges országok közvéleményét háborították fel, amely előrevetítette az Egyesült Államok hadba lépését, és eldöntötte a háborút. Külön címet kap az antiszemitizmus fokozódása, ezt a részt aktualizálva alkalmazhatjuk a tanítás során. Feldolgozza a háború mellékhatásait, ezek néha kedvezőek. Például a hazai filmipar fellendülése, amely mögött részben a háborús blokád állt, mert megszűnt a filmimport. Mai szemmel megdöbbenő, hogy az egyházak 15 év felett engedélyezték volna csak a mozilátogatást. Sok meglepő feltevésnek ad teret, olvashatunk arról, hogy a breszt-litovszki előnytelen békét a szovjet hatalom a küszöbön álló német forradalom reményében írta alá. Noha az ellátási zavarok – amelyeken a hadikölcsönök sem segítettek – egyre súlyosbodtak, erre azért várni kellett, egészen a katonai összeomlásig! (Itt utalhatunk a későbbi, szintén elértéktelenedett második világháborús Erdélyi, illetve '50-es évekbeli Béke- és Tervkölcsönökre). A háború kevés pozitívuma közé tartozott a nők munkaerőként való befogadása, de sok adatot kapunk az oktatásban való fokozottabb

részvételükről is. Ennek ellenére kivették részüket a háborúellenes mozgalomból, a magyar Bedy-Schwimmer Rózsát még az amerikai elnök is fogadta. Esik az iskolai oktatás színvonala, nálunk a tanárok felét behívják, a tanév októbertől májusig tart 40 perces tanórákkal. Behívják a felsős gimnazistákat, ők szabadságra hazajöve hadiériettségit tesznek – elképzelhető, milyen tudással. Remarque híres könyvében a Nyugaton a helyzet változatlanban egyik bajtársa „*tételeket magol a pergőtűzben*”.

Utolsó, legterjedelmesebb fejezetében részletesen foglalkozik a háború befejezésével és az azt követő forradalmi hullámmal, amely országonként különbözött: hol nemzeti, hol társadalmi jellegű volt. Foglalkozik a lezáró békével, némi kitekintést nyújtva a keletkezett problémákra. Itt is érvényesíti az európai szempontokat, talán ezért hat túl tárgyilagosnak a fájdalmas trianoni szerződés rövid értékelése. A háborús propaganda eszközei közül figyelemreméltó a szobrok, köztük a pesti Nemzeti Áldozatkészség szobra leírása. E sorok írója gyermekkorában még látta a Ludovika előtt a nagyméretű lovasszobrot, amelyből először az egykor két koronáért bevett szöveget húzogatták ki a fémgyűjtők, majd egy szénhiányos télen a faanyag is eltűnt. Valamilyen okból a könyv végére teszi a háborús haditervek elemzését és a román hadba lépés értékelését is. Wilson amerikai elnök békepontjai nem hoznak igazságos békét, és a rendezetlenség új háborút készít elő.

Bihari Péter új könyve jó összefoglaló az első világháborúról, kedvet csinál az események alaposabb megismeréséhez. Érezhetően küzd az említett terjedelmi korlátokkal, de többnyire sikeresen ragadja meg a lényegét. Mindezt didaktikusan, fiatalok számára is érthető nyelvezettel és módon teszi. Talán ez az oka néha túlságos egyszerűsítéseinek is! Kedvet csinál az évszázad előtti véres küzdelem alaposabb megismeréséhez, annál inkább, mert a lezáró békék kétségtelenül megalapozták a második világháború kitörését. Mivel ez utóbbiról megfelelő súllyal esik szó, illendő fontos előzményével is többet foglalkoznunk. Trianont is említi, bár elég keveset ír róla, de megjegyzi, hogy vitathatatlanul az összes háborúzó ország közül Magyarországgal voltak a legszigorúbbak. Ez volt egyik oka a háború előtti állapotok idealizálásának, a „békebeli béke” iránti későbbi nosztalgiának. Sokat olvashatunk az anyagi háttérrel, keveset magukról a fegyverekről, néhány társadalmi tényező az oktatásban jelentéktelen, például a turánizmus említése. Bővelkedik eredeti megállapításokban, például hogy az olasz katonák közül a délieket nem érdekelték a megszerzhető északi területek.

Bihari Péter jó könyvet írt, sikerült összefoglalnia e tárgyú könyvei lényegét. Mivel nem tart szoros kronológiai sorrendet, iskolai alkalmazásánál a pedagógusnak ügyelnie kell a dátumokra, a háttér bemutatására. Az illusztrációk hiánya is bizonyos feladatokat ró rájuk. Ennek ellenére a szerző Bihari Péter – aki maga is középiskolai történelemtanár – műve különösen ajánlható a tanulóifjúságnak, de nemcsak az oktatásban használható!

JEGYZETEK

¹ BIHARI Péter (2008): *Lövészárkok a hátszágban – Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest.